

Särtryck ur

CJP NYHETS BREV

Nr 36:1 December 2003

”På väg mot en drömpsykologi”

DEN TRANSCENDENTA FUNKTIONEN

av Erik Nisser

Erik Nisser, fil kand och översättare, är CJP/IDPs kursadministratör. Seminarielärd inom områdena drömpsykologi samt symbolik och symbollära. Ämnesansvarig för området symbolik och symbollära.

”Den transcendent funktionen”, börjar Jungs artikel med samma namn, ”är ingenting mysteriöst eller metafysiskt”. (CW 8:131) Likväl har själva namnet för denna psykologiska process satt myror i huvudet på fler än en av hans läsare. ”Transcendent” har lett tankarna till något övernaturligt, och ”funktion” har väckt associationer till något närmast påtagligt, tingligt. Låt oss titta lite närmare på vad transcendens innebär i sammanhanget, och på vari funktionen består. Metafysik är det knappast tal om, låt vara att den transcendent funktionens termer är av icke-fysisk, bildlig – psykologisk! – karaktär. Mysteriös, eller i alla fall förunderlig, är denna psykologiska process däremot i så måtto att den i symbolisk form syntetiserar eller försonar motsatser på ett sätt som vår logiska tanke inte medger. Men det är en egenhet hos symbolen att den i ett och samma uttryck kan framställa två varandra utslutande idéer och få motsatser att samsas, liksom att den talar mer till intuition och känsla än till det rent rationella intellektet.

Kort sagt är den transcendent funktionen en psykologisk process där medvetet och omedvetet samarbetar till att frambringa en medlande position någonstans mellan den medvetna attityden och det omedvetnas motsatta ståndpunkt,

...ett nytt innehåll, som konstrollerats av det medvetnas tes och det omedvetnas antites i lika mån, och som är kompensatoriskt i förhållande till båda dessa. (CW 6:825)

Mittpositionen har symbolisk karaktär och ger det omedvetna bäring på det medvetna sam-

tidigt som det medvetna lockas närmare det omedvetna.

Att ett sådant närmande behövs beror, enligt Jung, på att medvetandet fungerar ensidigt och att detta i längden kan leda till en alltför stor avvikelser från vad man mera är, från den större psykologiska helhet man kunde vara. Varför är då medvetandet ensidigt? I grund och botten därför att medvetande är något som utmärks av intentionalitet, av att det är riktat mot något – mot själva innehållet för medvetandet. Redan riktadheten innebär alltså att det som för stunden inte ligger i medvetandets fokus utesluts. Till detta kommer den typologiska dimensionen – individens medvetande bestäms i en grundläggande mening av vad som tjänar som huvudfunktion (tanken, känslan, förmågan eller intuitionen). Huvudfunk-

”Ser man en innersta krydda av överkligt i allt ’verkligt’ älskar man så mycket mer det senare för de perspektiv utöver sig självt som det ger.”

(Gunnar Ekelöf)

tionen utvecklas – och måste så göra – på bekostnad av övriga funktioner, som dock alltför jämt finns där, men i odifferentierad och helt eller delvis omedveten form. Jagets framväxt och tilltagande stabilisering löper också parallellt med inrättandet av diverse försvarsmekanismer, som tjänar till att hålla ovälkomna, smärtsamma eller oförenliga emotioner på behörigt avstånd – d v s hålla de komplex, som emotionerna kommer ur, fortsatt omedvetna. De värderingar man får med sig hemifrån, från skolan, arbetsplatser och från kulturen i stort, alltså den moral man tillägnat sig, har naturligtvis också den en insnävande verkan. Det är mycket viktigt för utvecklingen av den unga människans självkänsla och identitet att hon uppfattar sig själv som ”god” och ”bra”, men det innebär ju också att allt sådant som dock är ”ont” och ”dåligt” hos henne förpassas någon annanstans – bortträngt, förnekad, projicerat... Ytterligare en avgörande faktor i

”På väg mot en drömpsykologi”

Under denna rubrik kommer vi att samla material, såväl nyskrivet som redan publicerat, som är relevant med hänsyn till den drömpsykologi som ligger till grund för CJP:s/IDP:s sätt att arbeta med drömmar.

jagutvecklingen är förmågan att träffa val, att prioritera en viss livsmöjlighet framför andra möjligheter – val av yrke, val av partner, o s v – vilket innebär ett ”dödande” av det bortvalda alternativet. Förmågan att ”dö-da”, att välja bort det som avleder uppmärksamheten från ens uppsatta mål, är helt oundgänglig (se t ex Herzog: *Psyche and Death*). Man skulle inte ens kunna bli klar med disken i rimlig tid om man ständigt kände sig tvungen att ge efter för minsta avledande impuls. Och i ett samhälle som vårt är kraven på koncentrerad prestation högt ställda.

Det var nu bara en skiss av hur det kommer sig att medvetandet med nödvändighet *måste* bli ensidigt och ”inskränkt”. Allt detta innebär en inskränkning av livet som sådant, vilket med tiden kan leda till att det i den psykologiska garderoben samlas högar av ”dödade” lik – till att skuggan fylls av omedvetna och mer eller mindre autonoma komplex. Och som dessa ”lik” egentligen består i outnyttjade möjligheter eller fragment av ett ”olevt liv”, som i en djupare mening dock skulle kunna levas därför att individen i sin vidare personlighet äger resurserna därtill, förvandlas de förr eller senare till *gengångare* – det som inte fick leva med, det som inte fick tillfälle att utvecklas, hela det ”olevda livet” går igen, fast i minnen, i fantasier, i drömmar... Det som finns i det inre vill förr eller senare ha sin plats i solen, det sträcker sig efter ljuset och tränger fram mot det medvetna. Det är en grundbult i det jungianska synsättet att livet inte tål stagnation – ”Standing water breeds pestilence”, säger Blake i ett av sina *Proverbs from Hell* – och att all arketypisk potential strävar efter förverkligande. Det är också en kärnaspekt av individuationen.

Med tiden når komplexen, de omedvetna innehåll som antingen skjuts bort från eller aldrig nått fram till medvetandet, en så hög och absorberande energinivå att de drar till sig även

CJP NYHETS BREV

ISSN 1652-2125

Utges av CJP Centrum för Jungiansk Psykologi AB två ggr/år (juni och december). Upplagga 5.000. Ansv. utgivare: Gunlög Raihle.

jagets energi, med påföljd att jaget och medvetandet störs i sin förr så smidiga anpassning till tillvarons krav. Livet går i stå, tomhet eller oro överväger – eller något ännu värre inträffar, som fysiska eller psykiska symptom, kanske t o m ett psykotiskt skov.

I CW8:166 skriver Jung:

I själva den emotionella störningens intensitet ligger det värde, den energi som [jaget] skulle behöva ha till sitt förfogande för att övervinna sitt tillstånd av nedsatt anpassningsförmåga.

Det är här den transcendent funktionen träder i kraft, för att nå en ny, fungerande adaptionsnivå, d v s en förbättrad anpassning till såväl inre som yttre krav och möjligheter.

I sig är den transcendent funktionen ett spontant och naturligt psykiskt fenomen, men man kan behöva hjälp om divergensen mellan medvetet och omedvetet gått för långt, så långt att psykets normala självreglering (där det omedvetna löpande kompenserar det medvetnas ensidighet) har satts ur spel. Som varje hjälpbehov leder detta till ett beroende, som i längden kan kännas nog så olustigt för såväl patient som terapeut. För att bryta beroendet, är det viktigt att patienten själv lär sig att följa den transcendent funktionen och att försona det omedvetnas tendenser med det medvetna livet. Därmed har han eller hon också mycket bättre förutsättningar att på egen hand klara framtida utmaningar och kriser.

Hur går detta till? Det bästa sättet, enligt Jung, är aktiv imagination. I korthet innebär detta att man låter sitt emotionella tillstånd bilda utgångspunkten, därför att den energi som medvetandet så bittert saknar ligger bunden just i komplexets emotionella intensitet. Man försänker sig i emotionen och försöker gestalta den i fantasin, samtidigt som det är viktigt att låta associationerna kretsa kring själva komplexaffekten utan att de rusar iväg i "fri" association, emedan detta leder bort från den egentligt problematiska saken till andra, mindre laddade komplexområden – och då kommer man aldrig ut ur ekorrhjulet. Gradvis blir affekten tydligare och det uppstår en

...ny situation, eftersom det ditintills orelaterade [komplexet] har blivit en mer eller mindre tydlig och artikulerad idé, tack vare medvetandets bistånd och samarbete. (CW 8:167)

Detta utgör i själva verket början på den transcendent funktionen: ett samarbete mellan det medvetna och det omedvetna.

Andra sätt är att ge den emotionella störningen synlig form, genom att rita eller måla den; att ge akt på inre röster och skriva ner vad de förmedlat; låta händerna planlöst forma något material (gips eller lera, t ex). Det väsentliga är att kunna tysta sitt kritiska sinne, tömma sig på medvetna tankar, öppna sig för det obekanta

och låna det sina händer, sin röst, sina gestaltande förmågor. Det gäller att dels ge den störande affekten någon form av estetiskt uttryck, dels försöka förstå dess mening och riktning, utan att vare sig formen (estetiken) eller innehållet (förståelsen) tar överhanden: överväger estetiska hänsyn, går vi miste om meningen; tar förståelsen över, fäster man sig lätt vid detaljer utan att ha låtit hela komplexet i alla dess skiftningar komma till uttryck. Man ska akta sig för reduktiva förklaringar och vinnlägga sig om vad Jung kallar en konstruktiv eller syntetisk synvinkel, en förståelse som tar hänsyn till det omedvetna materialets *symboliska* karaktär. Annars kan man aldrig komma underfund med *meningen* i vad som sker, det framåtsyftande närmandet av medvetet och omedvetet för att uppnå en ny och annorlunda attityd.

Konfrontationen mellan de två motsatta positionerna alstrar spänning ... och frambringar ett levande, tredje ting ... en rörelse ut ur den låsta positionen mellan motsatserna, en födelse som leder till en ny situation, en ny nivå i livet.

(CW 8:189)

I omedvetet tillstånd förändras inte komplexen, men då medvetandet ställer sina uttrycksmedel till deras förfogande

... kan de korrigeras: de förlorar sin automatiska karaktär och kan väsentligen transformeras ... I och med att de dras in i medvetandets adaptationsprocess, både personaliserar och rationaliserar de sig själva i så hög grad att det går att föra en dialog med dem. (CW 8:383-4)

Nästa steg i den transcendent funktionen är alltså att *föra en dialog* med det störande innehållet.

Man har givit det omedvetna möjlighet att ta sig uttryck, att formulera sin kompensatoriska ståndpunkt. Nu kommer det andra steget i den transcendent funktionen, nämligen frågan hur jaget ska förhålla sig till denna komplementära eller motsatta ståndpunkt. Jaget måste respektera det omedvetna, på samma sätt som man respekterar en verklig andra person och hans eller hennes välgrundade mening. Detta innebär att det inre skeendet måste tas på största allvar, som något som *verkligen händer* (och

här känner vi igen Jungs insisterande på "själens verklighet"). Aktiv imagination är inte som att se på film. Konfrontationen med det omedvetnas ståndpunkt är ingen chimär, det är ett verkligt skeende. Komplexet är inget fantasifoster, det representerar en faktisk kraft. Men bollen ligger nu hos jaget, som måste gå in och ta del i processen med hela sitt *omdöme* i behåll. Jaget lånar sin röst åt det omedvetna, lyssnar noga till vad det har att säga, överväger vad det hört och anför alla de invändningar det tycker sig ha fog för, samtidigt som det inte ska väja för att revidera sin egen ståndpunkt om motparten skulle ha en god poäng. Alla argument måste vägas på moralens guldväg, utifrån en medveten, etisk ståndpunkt, annars är det fara värt att jaget antingen orätmätigt tar åt sig äran av den insikt det nått (och faller offer för sitt eget maktbegär) eller vilseleds av det omedvetnas suggestiva kraft. Man bör, för att använda en liknelse, surra fast sig som Odysseus vid mora-lens stadiga mast om man ger sig till att lyssna till sirenernas förförliska sång.

Så forslas argumenten fram och åter mellan den medvetna respektive den omedvetna ståndpunkten i vad som utgör essensen av motsatsernas transcendent funktion.

Konfrontationen mellan de två motsatta positionerna alstrar spänning ... och frambringar ett levande, tredje ting ... en rörelse ut ur den låsta positionen mellan motsatserna, en födelse som leder till en ny situation, en ny nivå i livet. (CW 8:189)

Det säger sig självt att detta är en svår och smärtsam process. Ingen människa vid sunda vätskor ger gärna upp sin medvetna ståndpunkt, för det innebär om inte annat en högst kännbar identitets- och trygghetsförlust. Det är påfrestande att hålla inne spänningen mellan motsatserna, och frestande att fly konflikten.

Det finns också faror. Är jagstrukturen svag, kan det omedvetnas urladdning ha förödande effekter. Inledningsvis nämndes emellertid att Jung såg den aktiva imaginationen som ett sätt för en patient att göra sig oberoende av sin terapeut och gå vidare i livet på egna ben. Det talar för att personen redan arbetat ett tag med sig själv och har en viss mognad och styrka. Och man behöver inte nödvändigtvis ha gått i terapi för att ägna sig åt aktiv imagination, låt vara att det kan vara svårt att komma igång utan någon som hjälper en på traven. Dessutom:

...[att] komplex är smärtsamma betyder inte att det föreligger en patologisk störning: Lidande är ingen sjukdom, det är den normala motpolen till lycka. Ett komplex blir bara patologiskt om vi tror att vi inte har det. (CW 16:179)

Erik Nisser

Centrum för Jungiansk Psykologi AB

Vintervägen 29, S-169 54 Solna. Tel/fax 08-83 07 00